

INVESTIȚIA SOCIALĂ: DINCOLO DE VULNERABILITATE PRIN EMPOWERMENT

Daniela Tatiana Șoitu^[1]

Rezumat

Articolul caută răspunsuri unor recente provocări lansate de Comisia Europeană cu privire la investiții imperative într-o Europă Socială. Agenda Socială Europeană evidențiază investițiile în oameni sau în capitalul uman ca resurse pentru o nouă creștere economică în rândul statelor membre. Analiza noastră conturează oportunități și aspecte critice ale acestor provocări, venind în sprijinul practicienilor din domeniul incluziunii sociale prin explicarea și detalierea modelului empowerment-ului. Însoțim acest model și de cadre pentru înțelegerea vulnerabilității, a interdependenței sociale, pentru a sprijini practicienii din domeniul incluziunii sociale, inclusiv pe cei din entități asociate economiei sociale să răspundă invitației de a realiza investiții sociale.

Cuvinte cheie: *vulnerabilitate, interdependență, investiții sociale, empowerment, incluziune socială*

Introducere

*Agenda socială europeană (2013) evidențiază faptul că dacă statele membre doresc să experimenteze din nou o creștere economică, reducând șomajul și rata sărăciei în mod semnificativ, trebuie să se concentreze pe investiții în oameni sau în „capitalul uman”. Este necesară trecerea de la un stat al bunăstării către un stat care investește în social. Această problemă a Agendei sociale se concentrează asupra *Pachetului de Investiții într-o Europă Socială*, pentru creștere economică și coeziune, pe care Comisia Europeană (CE) l-a prezentat la 20 februarie 2013. *Agenda* își propune să țină cont de percepția oamenilor cu privire la*

[1] Conferențiar doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, Carol I, 11, 700506, Iași; tel.: (+)232 201280; e-mail: danielag@uaic.ro.

calitatea vieții, de competențele care vor fi necesare în viitorul apropiat și de ceea ce înseamnă cetățenia europeană în practică.

Semnalul de alarmă cu privire la nevoia de a investi în capitalul uman este unul aproape tardiv, venit în contextul crizei economice. Argumentele sunt însă bazate pe bunele practici existente și pe alte studii și documente care însoțesc, în comunicarea Comisiei, pachetul de investiții sociale (de ex: IP/5/13: „Situația socială și a ocupării forței de muncă în Europa”, 2012).

Documentele amintite demonstrează că în statele membre cu un angajament ferm de a efectua investiții în domeniul social – și anume: *oferirea de beneficii și servicii care consolidează competențele și capacitățile persoanelor* –, populația este mai puțin expusă la riscul de sărăcie sau excluziune socială și are un nivel mai bun de instruire, nivelul de ocupare a forței de muncă este mai ridicat, deficitele sunt mai scăzute, iar PIB-ul pe cap de locuitor este mai mare.

Înrăutățirea situației sociale și a sustenabilității sistemelor de protecție socială în unele state membre ale Uniunii Europene sunt declarate ca argumente pentru analizele și pachetele de măsuri gândite în domeniul investițiilor sociale în Europa.

Prin *Pachetul Investing in Social Europe (PISE)* Comisia oferă statelor membre sugestii de măsuri pentru modernizarea sistemelor de protecție socială prin invitația *de a oferi persoanelor vulnerabile posibilitatea de a face față riscurilor sociale, în încercarea de a reduce din nevoia de a „repara” consecințele*. Măsurile de prevenire și cele prospective sunt accentuate (CE, 2013. Catalog N.: KE-31-13-870-EN-C).

Dacă prin Metoda deschisă de coordonare în domeniul protecției sociale (Gîrleanu-Soitu, 2005) Comisia contura un cadru orientativ pentru statele membre, păstrând specificitatea și resursele fiecăruia, prin Pachetul de investiții sociale, Metoda *socială* deschisă de coordonare devine una directivă, în opinia noastră.

Valorificarea expertizei în domeniul politicilor, a proceselor de reformă, implicarea specialiștilor cu experiență, dar și a decidenților, utilizarea fondurilor europene pentru investiții sociale, constituie pârghii pentru o bună implementare a măsurilor propuse, consideră Comisia.

„Un accent pe prevenire, pe dezvoltarea abilităților și capacităților oamenilor, pe asigurarea mijloacele de subzistență adecvate va avea ca

rezultat economii considerabile mai târziu și o mai bună utilizare a resurselor publice” – se argumentează în *PISE* (2013, p. 10).

Pachetul privind investițiile sociale (CE, 2013) este format dintr-o comunicare care stabilește cadrul strategic, măsuri concrete care urmează să fie luate de statele membre și de Comisie, precum și orientări cu privire la utilizarea fondurilor Uniunii Europene (UE) în vederea sprijinirii reformelor. Acesta este însoțit de:

- date privind evoluția demografică și socială și rolul politicilor sociale în formularea unui răspuns la provocările sociale, economice și macroeconomice cu care se confruntă UE (document de lucru al serviciilor Comisiei);
- al treilea raport biennial privind serviciile sociale de interes general, destinat să ajute autoritățile publice și părțile interesate să înțeleagă și să pună în aplicare normele revizuite ale UE privind serviciile sociale;
- recomandarea Comisiei intitulată: „Investițiile în copii: ieșirea din cercul vicios al dezavantajării”, care conține un cadru strategic integrat vizând îmbunătățirea oportunităților de care dispun copiii (document de lucru al serviciilor Comisiei);
- un bilanț al Recomandării din 2008 a Comisiei privind incluziunea activă a persoanelor excluse de pe piața muncii;
- dificultățile și opțiunile strategice privind îngrijirea pe termen lung (document de lucru al serviciilor Comisiei);
- situația persoanelor fără adăpost din Uniunea Europeană și posibile strategii (document de lucru al serviciilor Comisiei);
- investițiile în sănătate, document care conține strategii de îmbunătățire a eficienței și rentabilității sistemelor de sănătate, în contextul unor bugete de sănătate publică reduse. În acest document se examinează modalitățile prin care sănătatea poate contribui la creșterea capitalului uman și a incluziunii sociale (document de lucru al serviciilor Comisiei);
- modul în care Fondul social european va contribui la punerea în aplicare a *PISE* (document de lucru al serviciilor Comisiei).

Pe lângă acestea, *PISE* se inspira din *Platforma europeană de combatere a sărăciei și a excluziunii sociale* și completează alte inițiative luate recent de Comisie pentru a răspunde problemelor sociale și economice din Europa:

- pachetul privind ocuparea forței de muncă;
- pachetul privind ocuparea forței de muncă tinere și
- cartea albă privind pensiile.

Pachetul privind investițiile sociale este considerat^[1] un cadru strategic integrat care ia în considerare diferențele sociale, economice și bugetare dintre statele membre, concentrându-se pe:

- adaptarea sistemelor de protecție socială la nevoile persoanelor care trec prin etape critice ale vieții lor;
- politici sociale simplificate și mai bine orientate, vizând crearea unor sisteme de protecție socială adecvate și sustenabile;
- modernizarea strategiilor de incluziune activă aplicate de statele membre; (spre exemplu: serviciile de îngrijire a copiilor și educația de calitate, cu costuri accesibile, prevenirea abandonului școlar timpuriu, formarea profesională continuă, sprijinul pentru găsirea unui loc de muncă, ajutorul pentru locuință și accesibilitatea serviciilor medicale sunt toate domenii de acțiune cu o puternică dimensiune socială).

Mesajul cheie din PISE (CE, *PISE*, 2013, p. 10) este că implementarea unor politici sociale drepte și corecte, adecvate, înseamnă investiții în capitalul uman, în capacitatea persoanelor de a se dezvolta și de a face față riscurilor, în acțiuni de prevenire.

Această idee se regăsește în publicații academice din ultimele două decenii, ca reacție la „tranziția” și drumul deviat al sistemului de asistență socială din România (Miftode, 1999; Zamfir, Stoica 2006; Preda, 2006; Zamfir, Stănescu 2007; Gîrleanu-Șoitu, 2007; Buzducea, 2009; etc.), dar criza economică din ultimii ani a forțat propunerea de măsuri așa cum sunt cele din documentul PISE definitivat de Comisia Europeană în luna iunie, 2013 și dat publicității cu puțin timp în urmă.

Apreciem sublinierile din documentul amintit cu privire la necesara eliminare a obstacolelor din calea participării oamenilor în societate și pe piața forței de muncă. Ca acțiuni cheie sunt gândite, aici:

- investițiile în politici sociale;

[1] Vezi: <http://www.esimplu.ro/stiri/6729-ce-indeamna-statele-membre-sa-acorde-prioritate-investitiilor-sociale-si-sa-si-modernizeze-sistemele-de-protectie-sociala>.

- investiții în servicii și beneficii sociale care activează și dau posibilitatea oamenilor de a-și dezvolta propriile abilități și de a obține/ajunge la standarde de viață adecvate.

Invitația lansată de Comisie prin documentul amintit comportă aspecte cât se poate de binevenite, dar și câteva dimensiuni critice.

Una dintre aceste dimensiuni se referă la *ideologia empowerment-ului politic*, care caută să evidențieze responsabilitatea indivizilor în asigurarea împlinirii propriilor nevoi, cu un posibil scop ascuns de a limita serviciile statului. Payne (1997, pp. 267-8) își exprima îngrijorarea acum mai mult de un deceniu asupra acestor riscuri, prin implementarea empowerment-ului în intervenția socială.

Prin Pachetul de investiții Sociale (2013) se dorește ca, prin abilitarea cetățenilor, să fie reduse costurile publice, iar riscurile sociale să fie prevenite și combătute într-o mai mare măsură de persoanele vulnerabile sau posibil a fi vulnerabile.

Ce înseamnă a fi vulnerabil în raport cu sistemul de protecție socială

Sintagma *adult vulnerabil* a început să fie utilizată ca termen umbrelă pentru adulții eligibili să utilizeze serviciile sociale, în special în relație cu problemele de abuz și protective (Brown, 2000, pp. 367-369) Sunt incluse, aici:

- persoanele cu incapacități;
- persoanele cu probleme de sănătate mentală;
- persoanele în vârstă;
- persoanele cu infirmități sau cu capacități reduse – rănite, mutilate.

Utilizatorii de servicii se pot considera vulnerabili mai ales când situația lor este complicată prin factori adiționali cum ar fi: fragilitatea fizică, bolile cronice, diminuarea sensibilității senzoriale, comportamentul neadecvat, probleme emoționale sau sociale, sărăcie, lipsa unui adăpost, vârsta.

În Marea Britanie, spre exemplu, noțiunea de *vulnerabilitate* a fost propusă și definită într-un document consultativ propus de Comisa

Legislativă a Camerei Lorzilor, în 1995, pornind de la deciziile privind adulții cu «incapacitate mentală». Din acest punct, termenul s-a strecurat, ajungând să fie utilizat în domenii ale asistenței sociale în care se aplică politici generice grupurilor de clienți adulți și vârstnici.

Respectiva comisie a definit *adultul vulnerabil* ca «o persoană de peste 18 ani care are sau poate avea nevoie de serviciile de îngrijire comunitară din motive ca: incapacitate mentală sau de alt gen, vârstă sau boală și care este sau poate fi incapabilă să aibă grijă de sine, să se autoprotejeze împotriva unui rău serios sau a unei exploatări serioase» (LC 1995, p. 207). Așa cum reiese din definiție, noul termen colectiv identifică un grup foarte amplu, care se impune centrului atenției în deciziile de protecție socială, diferențiindu-se de cei recunoscuți în mod tradițional ca fiind vulnerabili.

Presupunerea de vulnerabilitate este legată de eligibilitatea individuală de a primi servicii. Resursele limitate însă impun revederea criteriilor eligibile dintr-o perspectivă a alocării resurselor celor mai dezavantajați, iar aceasta va lăsa unele persoane foarte vulnerabile fără sprijin, la marginea comunității, în vreme ce ar fi mai îndreptățite să li se acorde protecție și să beneficieze de programe de intervenție.

Termenul se află în fața curentului modern de identificare a unor denumiri mai puțin stigmatizante, denumiri care să promoveze roluri egale și mai asertive pentru utilizatorii de servicii. Altfel, se transformă într-unul provocator pentru grupurile de utilizatori.

Termenul presupune probleme în identificarea vulnerabilității unui client anume, mai mult decât conceptualizarea lui ca funcție a unui amplu sistem sau al unor inegalități structurale.

Aici este posibil să înregistrăm un acord al teoreticienilor cu privire la faptul că un individ nu este intrinsec vulnerabil, ci transformat astfel de către:

- sărăcie;
- locuința neadecvată;
- primirea de servicii de calitate inferioară;
- reglementări legale neavantajoase.

În același mod, în cadrul mai amplu al comunității, femeile, persoanele de o anumite etnie sunt vulnerabilizate ca rezultat al sexismului, al rasismului, respectiv al homofobiei.

Mai mult, persoanele cu nevoi complexe, cu dereglări severe, cu un comportament provocator sunt transformate în vulnerabile prin lipsa de înțelegere din partea celorlalți. Aceștia li se adaugă alte probleme resimțite, în special, de către persoanele care apelează la serviciile sociale: persoanele în vârstă, din centre de îngrijire, cele cu handicap, cu dificultăți și tulburări mentale sunt devalorizate și categorisite ca grupuri marginalizate.

Prevalența stereotipurilor este negativă. Sărăcia retrage oamenii dinspre lucrurile pe care alții le au. Fragilitatea crescândă a persoanelor excluse social le erodează încrederea în sine, le accentuează perspectiva lipsei de independență în acțiuni, le marginalizează.

Așadar, sintagma *adult vulnerabil* poate crea inadvertențe la nivel personal în mai mare măsură decât să problematizeze sau să politizeze vulnerabilitatea. Preocupările legate de persoanele cu probleme de sănătate mentală par să fie mai adecvate programelor de îngrijire decât serviciilor de sănătate, deși *adesea evaluările se concentrează asupra pericolozității mai curând decât asupra vulnerabilității*. Unele persoane cu incapacități par să nu simtă/știe că au nevoie de ajutor suplimentar în asigurarea protecției.

Conștientizarea și a altor vulnerabilități ale persoanelor care utilizează serviciile sociale și a barierelor care există în momentul în care ele caută un sprijin pentru a le accesa, poate fi un pas spre viitor și un exemplu de investiție socială.

În drumul spre o practică antidiscriminatorie, în ultimele două decenii, Marea Britanie, spre exemplu, mai ales în urma a două documente^[1] - care au încercat să reorienteze atenția asistenților sociali de la problemele sărăciei și inegalităților - se înregistrează două abordări contrastante ale acestor aspecte:

a) o perspectivă care tinde spre un consens, prin care consideră că:

- asistența socială oferă o plasă salvatoare pentru indivizii care, prin acceptarea *vulnerabilității* lor, experimentează situații problematice în adaptarea lor la societate;

[1] Vezi: *The Children Act*, din 1989 și *National Health Service and Community Care Act*, din 1990.

- asistența socială trebuie să respecte acordul cu privire la *status quo*;
- într-o societate competitivă, vor exista învingători și învinși; atât timp cât pentru toți există o șansă corectă să participe, nu se încalcă nici o regulă;
- statul se angajează într-o ordine socială corectă și justă, sunt respectate drepturile cetățenilor, iar *cei mai vulnerabili* sunt îngrijiți;
- intervenția este direcționată de către asistenți sociali și organizații din domeniu spre politici și proceduri corecte;
- printr-o intervenție potrivită, problemele cetățenilor pot fi rezolvate, iar funcționarea lor în societate îmbunătățită.

b) o perspectivă radicală, care susține că:

- statul îi sprijină pe cei cu cele mai multe resurse și putere în societate;
- într-o societate competitivă, doar cei care controlează regulile jocului vor câștiga;
- asistența socială ar trebui să facă oamenii mai capabili și mai puternici;
- asistența socială perpetuează status quo-ul în loc să pună în discuție inegalitățile structurale din societate (Parrott, 1999, pp. 36-8).

Cu privire la aceste două abordări, considerăm că explicarea experienței oamenilor dintr-o singură perspectivă ascunde diversitatea multor altor categorii.

Ne întrebăm însă cum pot fi ajutați oamenii, chiar și atunci când experimentează situații de vulnerabilitate, să devină mai capabili și mai puternici, cum pot fi ei învățați, sprijiniți să facă față unor ulterioare situații de vulnerabilitate?

Provocări ale procesului de empowerment

Studentii care studiază domeniul asistenței sociale rețin încă din primele cursuri și seminarii că scopul acesteia este de a ajuta oamenii să se ajute singuri (Miftode, 2009; Irimescu, 2006; Gîrleanu-Șoitu, 2002). Ca asistenți sociali, pot face aceasta urmărind continuu realizarea unui proces de empowerment individual (Gîrleanu-Șoitu, 2004).

Ce înseamnă empowerment?

Empowerment urmărește să ajute clienții/beneficiarii să aibă putere de decizie și acțiune asupra propriei lor vieți.

Cum se poate realiza acest lucru?

Prin reducerea blocajelor personale sau sociale care îi împiedică în exercitarea puterii existente, prin îmbunătățirea încrederii în sine și a capacității de a-și utiliza abilitățile, dar și prin transferarea puterii de la mediu către client (lucru care nu depinde în totalitate de ei).

Clienții au adesea abilități pe care nu le pot utiliza sau consideră că nu le au.

Empowerment-ul este o abordare mai pozitivă în intervenția socială decât abordările tradiționale radicale sau anti-discriminatorii, care argumentau că grupurile asuprite sunt complet lipsite de putere în fața opresiunii structurale.

Raymond Jack (1995) subliniază aspectul paradoxal al empowerment-ului, deoarece indiferent dacă o putere este conferită de către o organizație sau de către o persoană, cei care o oferă sunt, prin natura rolului, într-o poziție de putere.

Grupurile care se autoajută trebuie să preia puterea, să o interio-rizeze, să învețe să își utilizeze abilitățile, în timp ce, în sistemul românesc de protecție socială există un prea mic mandat legislativ ori din partea managementului serviciilor, pentru empowerment.

La rândul său, Oliver (1996) argumentează că drepturile sociale și politice care decurg din rolul de cetățean ar trebui să formeze baza preluărilor de putere de către grupurile de persoane vulnerabile. Un aspect important al acțiunilor întreprinse, în acest sens, îl reprezintă transformarea serviciilor în unele mai participative, care să conducă la împărțirea în comun a oportunităților și achizițiilor culturale, care să valorifice resursele persoanelor potențial vulnerabile, să le valorizeze în asigurarea unei protecții sociale adecvate.

Este interesantă distincția pe care autorul o face între empowerment și consumerism. Această diferențiere este esențială pentru înțelegerea implicării cetățenilor: empowermentul se referă la drepturile și responsabilitățile ca cetățeni, în vreme ce consumerismul este mai strâns legat de calitatea de recipienți individualizați ai serviciilor. Strategiile consu-

meriste de protecție par să fie mai puțin adecvate, chiar ineficiente pentru cei mai mulți dintre consumatorii vulnerabili – în vreme ce ideea de empowerment este, în mod particular, legată de sprijinirea celor care sunt dezavantajați și lipsiți de putere.

Payne (1997; 2011) evidențiază faptul că empowermentul este un concept grandios. Nu este surprinzător faptul că unii nu se simt confortabil rostindu-l. Dar, dacă susținem implicarea mai profundă a publicului în propria viață, în servicii și societate, conceptul se impune definit.

Beresford și Croft (1993, p. 50) utilizează conceptul de *empowerment* în sensul *facilitării exercitării puterii de către oameni, inclusiv prin controlul asupra propriei vieți*. Aceasta ar însemna ca utilizatorii de servicii sociale să aibă un cuvânt puternic de spus în instituții, agenții și situații care îi afectează. Ar însemna, de asemenea, să fie capabili să împărtășească puterea sau să exercite puterea asupra altor persoane, așa cum o resimt ei. Una dintre obiecțiile care se desprind de aici este că puterea nu poate fi dată, ci doar luată. De asemenea, nimeni nu-și va da puterea. Este mai ușor să-i ajutăm pe ceilalți sau să îi sprijinim cu abilitățile necesare să preia puterea decât să încercăm să le-o oferim.

Intervine, atunci, o a doua obiecție cu privire la empowerment: ne alarmează adesea ideea că există deținători de putere. Nimeni nu vrea să piardă ceea ce are, gândind că: “Dacă ei (beneficiarii de servicii sociale) vor avea mai multă putere în luarea deciziilor, atunci eu voi avea mai puțină”.

Acesta este marele obstacol pentru cei mai mulți participanți la construirea politicilor și a serviciilor (așa cum invită documentul European amintit) inclusiv a celor din domeniul economiei sociale. Dar puterea nu este o sumă zero, astfel încât, dacă eu voi avea mai mult, tu vei avea mai puțin.

Este de asemenea greșită credința că, împuternicind pe alții, se pierde automat din propria putere. Empowermentul este preocupat, în schimb, de modificarea naturii relațiilor dintre participanți, obținându-se un beneficiu pentru toți. În acest punct ideea de empowerment diferă de consumerism, unde fiecare încercare de a altera balanța puterii dintre furnizorul de servicii și beneficiar subliniază adesea doar antagonismul inerent dintre cei doi.

Empowermentul este strâns legat de sprijinirea persoanei vulnerabile și a rețelei de intervenție prin dezvoltarea socială și comunitară. Este, în fapt, o intervenție activă, care ar oferi un exemplu de participare a beneficiarului și a familiei acestuia, de cetățenie activă, de implicare în dezvoltarea comunitară.

Empowermentul poate fi utilizat în domeniul protecției copiilor, dar și al persoanelor în vârstă, cu deficiențe, a celor sărace sau la limita sărăciei, a persoanelor de etnie romă, prin oferirea accesului la informații, prin implicarea în procesele de luare a deciziilor și prin luarea în considerare a perspectivelor clienților în acordarea serviciilor sociale.

Extinzând ceea ce Hegar (1989) susține cu privire la practicarea empowermentului cu copiii, putem spune că această abordare și modalitate de lucru beneficiază de posibilitatea ca persoanele vulnerabile să se identifice cu unele puternice, prin implicarea în decizii și prin experimentarea independenței în activități variate.

În cazul adulților vulnerabili sau potențial vulnerabili, empowermentul este foarte potrivit și aceasta deoarece sprijinul reciproc la maturitate permite oamenilor să împărtășească experiența stigmatizării și să reducă izolarea (Thursz, Nusberg și Prather 1995). Cox (1989, pp. 111-125) spre exemplu, a utilizat lucrul în grup pentru a împuternici persoanele în vârstă să răspundă problemelor legate de venituri, abuzuri și îngrijirea sănătății.

Filosofia auto-ghidării, a responsabilității personale și a auto-actualizării prin empowerment are legătură cu abordările umanistă și cognitivă. Prin acestea se subliniază procesul recunoașterii și construirii punctelor tari, a competențelor la clienți.

Legături există și cu *teoria sistemelor ecologice*, din moment ce se solicită lucrul cu clientul asupra abilităților de a interacționa pozitiv cu mediul. Este, în aceeași măsură, îndreptat și spre teoria cognitivă, pentru că implică căutarea modalității prin care oamenii pot primi și interpreta informațiile despre mediu. O puternică perspectivă este *umanistă* sau *constructivistă* prin aceea că se centrează pe abilitățile oamenilor de a-și defini interacțiunea cu mediul (Payne, 1997).

Se înregistrează perspective critice cu privire la empowermentul persoanelor cu boli mintale, gândind la intrarea în realitatea lor subiectivă pentru a construi una obiectivă. Ca rezultat, ei vor putea vedea

suficiente situații în care realitatea lor subiectivă limitează controlul mediului. Prin empowerment, clienții sunt angajați într-un proces care modifică *dependența în interdependență*, cu sprijinul unei rețele sociale (Payne, 1997: 274). (Autonomia nu este de dorit în toate situațiile, iar în unele cazuri este imposibil de obținut. În fond, se apreciază că toți suntem interdependenți.)

În intervenția socială, puterea poate fi în mod legitim utilizată pentru a sprijini pe alții în practicile anti-asupritorii sau în mod ilegitim, pentru a-i asupri pe alții, dar de această dată printr-o practică greșit înțeleasă. Puterea este, de asemenea și un element în competiția pentru resurse, pentru locuri de muncă și educație (Milner și O'Byrne 1998).

Specialiștii în domeniul social pot experimenta, la rândul lor, o lipsă a puterii în raport cu sistemul de protecție socială - prin aceasta înțelegând mai bine serviciile adresate utilizatorilor -, dar pericolul se manifestă atunci când puterea este utilizată pentru a exclude și a marginaliza, *pentru a crea dependență sau pentru a accentua vulnerabilitatea*.

Modele de empowerment pentru incluziunea socială

A. Modelul Personal-cultural-structural

În munca cu persoane vulnerabile, căutând să fie contrabalansată imaginea negativă de sine, experiențele de viață negative, oportunitățile blocate și necazurile fizice și emoționale, Thompson (1993) propune, printr-o abordare tridimensională, *modelul PCS*, în care:

P – reprezintă elementele personale/psihologice;

C – aspectele culturale, comune (consens și conformitate);

S – dimensiunile structurale, forțele sociale sau dimensiunile politice.

De menționat că aceste dimensiuni interacționează între ele, P fiind inclus în C, C fiind inclus în S.

Sunt *dificil de operaționalizat strategiile împuternicirii*. Oamenii puternici și, prin ei, metodele de intervenție bazate pe putere, teoriile puterii, găsesc mijloace de a rezista. Intervențiilor sociali nu sunt în postura de a oferi putere oamenilor, dar scopul lor de a ajuta reduce lipsa puterii pe care indivizii și grupurile o experimentează.

Din punct de vedere psihologic, există o importantă moștenire lăsată de lipsa de putere, care include letargia, disperarea și neputința – o învățare a neputinței sau o „cultură a tăcerii” -, în care există o aparentă acceptare a servituții și a dependenței. Prin aceasta, persoanele vulnerabile subscriu la mitul primirii a ceea ce merită, îl interiorizează, ba chiar posedă sentimentele alienării și a răutății (Beresford, Croft 1993). Dezvoltarea modernă a puterii operează prin termenul subtil de auto-reglare.

Cum pot realiza studenții și practicienii din domeniul incluziunii sociale un proces de empowerment?

a) Mai întâi, înțelegând că puterea exprimată prin abilitățile și capacitățile unui beneficiar nu îi reduce lui din putere. Nu este amenințat!

b) Apoi, fiind bine informat cu privire la întregul sistem de protecție socială îi va putea prezenta beneficiarului nu doar date despre beneficiile sociale, cât și argumente pentru utilizarea serviciilor sociale.

c) Al treilea pas al empowermentului îl constituie susținerea beneficiarului în (re)dobândirea propriei puteri.

O altă modalitate de reducere a vulnerabilității este consilierea pentru dezvoltare, prin facilitarea schimbării individuale. Orice pas făcut în direcția dezvoltării personale de către beneficiar va fi un câștig (Soitu, 2012).

Practicianul în domeniul serviciilor sociale - oferite separate sau integrat cu cele medicale, educaționale, economice etc. - poate parcurge un proces de empowerment (Beresford și Croft, 1993, pp. 154-155) pornind de la:

a) dezvoltarea propriilor puncte de vedere;

b) formarea propriilor judecăți;

c) negocierea cu ceilalți (Beresford și Croft 1993, p. 154-155).

Pentru a realiza acest lucru, specialistul în domeniul serviciilor sociale, respectiv al economiei sociale, are nevoie să:

a) învețe să lucreze în echipă;

b) să primească cu deschidere pe noii veniți, făcând posibilă implicarea lor, dincolo de bariere de orice fel;

c) înceapă cu introducerea perspectivei empowermentului în propria organizație, înainte de a realiza programe asemănătoare destinate altora;

- d) să se asigure că organizația din care face parte nu se bazează pe și nu reflectă discriminări și excluderi;
- e) să vorbească în nume propriu, nu al altora;
- f) să reziste presiunilor din exterior care ar avea ca efect minimizarea puterii ori a posibilităților.

Beresford și Croft (1993, pp. 141-143) vorbesc de trei aspecte diferite ale empowermentului:

1. *dezvoltarea cunoștințelor*, prin colectarea informațiilor de la experți, prin revenirea, apoi, la propriile cunoștințe, urmând crearea unora noi.

2. *împărtășirea competențelor practice* - oamenii caută să cunoască lucruri prin lectură, prin învățarea din cărți sau din experiența altora. Dar există și alte oportunități pentru a învăța. Un formator sublinia strategia lucrului cu grupuri mici - fiecare membru merge mai departe și răspândește ceea ce a aflat. *Oamenii implicați în acțiuni comune învață unii de la alții*. Este foarte important ca ei să nu vină singuri, ci în grupuri de doi- trei, lucrând la un proiect.

3. *munca comună cu profesioniștii* - cu toții avem nevoie de experți și profesioniști uneori, nu doar pentru a ne sprijini, dar și pentru prezentarea competențelor lor. În ciuda faptului că unele relații pot deveni dificile, se poate descoperi posibilitatea de a face lucrurile mai bine. Este importantă, în schimb, implicarea în luarea deciziilor (Medeleanu, 2013).

B. Modelul implicării sociale

Un model al implicării sociale (O'Hagan, 1987, pp. 2-5) distinge între servicii orientate spre:

- a) *eficiență* – scopul ar fi de îmbunătățire a serviciului, prin oferirea de informații și consultații;
- b) *noi achiziții* - când există preocuparea pentru ca persoanele să obțină ceva prin aceste servicii: noi abilități, competențe și încredere;
- c) *empowerment* sau oferire de posibilități – când acesta este obiectivul, persoanele participante decid singure agenda.

Dacă acest model este mai apropiat de o abordare *democratică*, atunci doar oferirea de informații și consultații poate fi văzută ca fiind mai apropiată de abordarea consumeristă.

Pentru empowerment este nevoie de:

1. oferirea de informații;
2. oferirea de sfaturi;
3. implicare directă în luarea deciziilor.

Aici oamenii nu mai sunt chemați doar pentru punctele lor de vedere sau sfaturile lor, ci și pentru a se implica în decizii. Ei pot sau nu să fie singura voce, dar nu vor fi subordonați altora. Au puterea să decidă ce se va întâmpla cu ei, cu vecinii lor și cu serviciile pe care le utilizează. Aceasta este o abordare mai apropiată de cea democratică. Dacă cea consumeristă este adesea asociată cu căutarea de informații și exercițiile de consultare, abordarea democratică este mai apropiată de rostirea punctelor proprii de vedere ale persoanelor vulnerabile sau potențial vulnerabile, lăsându-le să vorbească pentru ele însele și în numele lor.

Este greșit să așteptăm prea mult de la aceste abordări ale implicării cetățenilor, dar este de asemenea o greșală să fie înlăturate. Participarea este complexă și subtilă. Acordurile informale și consultative ar oferi persoanelor vulnerabile posibilitatea efectivă de participare, în comparație cu metodele actuale. Aici pot fi identificate slăbiciunile, dar și punctele tari ale unei astfel de abordări, deoarece oferirea de informații și consultații poate susține clarificarea problemelor, poate sprijini dezbaterile publice, campaniile de informare și aducerea laolaltă a persoanelor pentru a decide un viitor în consens cu nevoile și așteptările lor.

Se pot sesiza două componente cheie ale *implicării eficiente* (Beresford și Croft, 1993, p. 51): oferirea accesului la servicii și oferirea unui sprijin material și personal în aceeași măsură.

Resursele și schimbarea personală stau la baza a patru elemente care fac posibilă implicarea prin:

- a) dezvoltare personală;
- b) abilitați practice;
- c) sprijin practic;
- d) sprijinirea persoanelor pentru a se aduna și a lucra în grup.

Pe de o parte, strategia de empowerment nu subliniază doar dimensiunea personală, deoarece punctul de pornire nu îl constituie doar

lipsa abilităților, a încrederii sau a resurselor. Pe de altă parte, dacă oamenii nu sunt sprijiniți să participe, atunci nu vor reuși să utilizeze la maxim oportunitățile pe care le-ar avea.

Acesta este un motiv pentru a face diferența între ceea ce oamenii spun în mod formal și ceea ce spun de fapt. Explică, de asemenea, cine face parte și cât de eficientă este implicarea fiecăruia.

Dacă oamenii nu sunt pregătiți să se implice, să participe, inițiativele vor fi asemenea unei oglinzi, perpetuând prevalența unor determinanți ai discriminării și a altor inegalități, în loc să le diminueze. Oricare ar fi genul de implicare - de la adunarea informațiilor la rostirea directă a punctului de vedere -, importantă devine din ce în ce mai mult pregătirea pentru realizarea de acțiuni. Sprijinirea și favorizarea accesului participării oamenilor sunt părți esențiale ale aceluiași proces de empowerment. Ele reflectă aspectele politice și personale ale implicării fiecărui cetățean.

Concluzii

Sustenabilitatea sistemelor de protecție socială este afectată negativ nu doar de provocările crizei economice, de cele demografice, dar și de insuficienta investiție în capitalul uman. Acestora li se adaugă modalități de interpretare a situațiilor de vulnerabilitate, ceea ce presupune dezvoltarea personală și implicarea socială.

Analizele din documentele anexate pachetului de investiții sociale pun problema costurilor și a rezultatelor, cu alte cuvinte a eficienței sistemelor de protecție socială.

Sunt mai sustenabile sistemele de protecție socială din statele membre ale UE în care rata șomajului este scăzută, în care rata de abandon școlar este mică, în care accesul la servicii de sănătate este ridicat, în care calitatea vieții este apreciată de majoritatea cetățenilor.

Pe de altă parte, problemele administrative din unele sisteme naționale de protecție socială, cum este și cel al României, afectează costurile și eficacitatea; sunt menționate în PISE situații în care sunt beneficii multiple, agenții numeroase și condiții lejere de eligibilitate pentru anumite beneficii. Printre acestea se numără dificultățile financiare se-

rioase, creșterea sărăciei și a excluziunii sociale, precum și nivelurile record ale șomajului, în special în rândul tinerilor. La acestea se adaugă îmbătrânirea societății și scăderea populației de vârstă activă, ceea ce pune la încercare sustenabilitatea și caracterul adecvat al sistemelor sociale naționale.

Investițiile sociale sunt necesare atât la nivelul politicilor, cât și al celor care le construiesc și le aplică. Investițiile în dezvoltarea statelor presupun și investiții în prevenirea și limitarea situațiilor de vulnerabilitate. Printre acestea se numără și potențialul economiei sociale.

Bibliografie

1. Beresford, P., Croft, S. (1993). *Citizen involvement. A Practical Guide for Change*, Macmillan Press LTD. Houndmills.
2. Brown, H. (2000). Vulnerable adults. *The Blackwell Encyclopaedia of Social Work*, (Ed. Davies, M.), Blackwell, Oxford, pp. 367-369.
3. Buzducea, D. (2009). *Sisteme moderne de asistență socială. Tendințe globale și practici locale*. Polirom, Iași.
4. Cox, E.O. (1989). Empowerment of low income elderly through group work. *Social Work with Groups*, vol. 11, nr. 4, pp. 111-125.
5. European Commission (2013). *Investing in Social Europe (24/04/2013) Catalog N.: KE-31-13-870-EN-C*.
6. European Commission (2013). *Social Agenda 33 - Social Investment (24/04/2013) Catalog N.: KE-AF-13-033-EN-C*.
7. Gârleanu-Șoitu, D. (2002). *Consiliere în asistența socială*. Ed. Universității A.I.Cuza din Iași.
8. Gârleanu-Șoitu, D. (2004). Fenomenul îmbătrânirii din perspectivă teoretică, vol. *Sociologia populațiilor vulnerabile*, (coord. V. Miftode), Ed. Universității A.I.Cuza din Iași, pp. 173-197.
9. Gârleanu-Șoitu, D. (2007). The focus on development in social work. *Revista de cercetare și intervenție socială*, vol. 18, pp. 81-90.
10. Hegar, R. (1989). Empowerment-based practice with children. *Social Service Review*, vol. 63, no. 3, pp. 372-383.
11. Irimescu, G. (2006). *Protecția socială a copilului abuzat*. Ed. Universității A.I.Cuza din Iași.

12. Jack, R. (1995). *Empowerment in Community Care*, Chapman and Hall, London.

13. Lord Chancellor's Department. Law Commission (1995). *Who Decides? Making Decisions on Behalf of Mentally Incapacitated Adults. Report 231*, London, p. 207.

14. Medeleanu, C. (2013). Economia socială – formă de incluziune și de "reactivare" a muncii în contextul crizei actuale. *Revista de Economie Socială*. vol. 3 nr. 2. pp. 77-88.

15. Miftode, V. (1999). *Fundamente ale asistenței sociale*, Ed. Porto Franco, Galați.

16. Milner, J., O'Byrne, P. (1998). *Assessment tin Social Work*, Macmillan, Londra.

17. O'Hagan, B. (1987). Efficiency, enrichment and empowerment. *Journal of Community Education*, vol. 6, nr. 1, p. 2-5.

18. Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Macmillan, London.

19. Parott, L. (1999). *Social Work and Social Care*, Gildredge Limited Press, East Sussex, UK.

20. Payne, M. (1997). *Modern social work theory*. Palgrave Macmillan; (2011) *Teoria modernă a asistenței sociale*. Trad. Theodora Ene. Polirom, Iași.

21. Preda, M. (2006). *Comportament organizațional. Teorii, exerciții și studii de caz*. Polirom, Iași.

22. Șoitu, D. (2012). Formarea viitorilor asistenților sociali pentru activitatea de consiliere, vol. *Consilierea în Asistența socială* (H. Dumitrașu, Ed.) Polirom, Iași, pp. 351-385.

23. Thompson, N. (1993). *Anti-Discriminatory Practice*, Macmillan, Londra.

24. Thursz, D., Nusberg, C., Prather, J. (1995). *Empowering Older People: an International Approach*, Cassell, London.

25. Zamfir, C., Stănescu, S.M. (Eds.) (2007). *Enciclopedia dezvoltării sociale*. Polirom. Iași.

26. Zamfir, C., Stoica, L. (Eds.) (2006). *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Polirom, Iași.